

KÜTAHYA'DA SAĞALTMA OCAKLARINDA TEDAVİ ESNASINDA KULLANILAN MALZEMELER*

Münire BAYSAN**

Geliş Tarihi: Mayıs, 2017

Kabul Tarihi: Eylül, 2017

Öz

Hastalıklardan ve hastalığa sebep olan unsurlardan korunma, sağlıklı yaşama, bu sağlığı daim kılma çabası tarihin her devrinde insanın temel uğraşlarından olmuştur. Türk kültürünün Orta Asya coğrafyasından getirdiği önemli unsurlarından birisi olan Sağıaltma ocakları da bu gayret ve arayış neticesinde ortaya çıkmış, varlığını ve işlevini günümüze kadar sürdürmüştür.

Sağıaltma ocaklarında hastalığın teşhis ve tedavisinde Eski Türk inanç yapısına dair pek çok uygulama dikkati çekmektedir. Kütahya'da hastalık tedavisinde önemli bir işleve sahip olan ocaklarda kullanılan malzemelerde de eski Türk inanç sisteminin izlerini görmek mümkündür.

Bu çalışmada ocakların tedavi için tercih ettikleri nesnelere, bunların eski Türk inanç yapısı ile bağlantıları ve bu uygulamalara dair örnekler ele alınmıştır. Saha çalışması neticesinde elde edilen uygulamaları derleme esnasında, karşılıklı görüşme ve gözlem metodu kullanılmıştır. Ocaklarda tedavi esnasında tercih edilen eşyaların türü ve kullanım şekline bakıldığında bunları tesadüf olmadığı ve eski Türk inanç sisteminin uzantıları olan su, ocak, ateş, demir, ağaç ve taş kültüne ait unsurlar olduğu görülür.

Anahtar Sözcükler: Kütahya, Ocak, Hastalık, Tedavi, Tedavi Araçları.

MATERIALS USED DURING THE TREATMENT OF HEARTH IN KUTAHYA

Abstract

The struggle for protection from diseases and their causes, healthy life and keep health has been one of the basic efforts of humanbeings throughout the history. The treatment, hearth which one of the most important things being brought from Middle Asia by Turkish culture, has come out as a result of this struggle and has maintained its existence and function.

In the treatment hearth lots of applications related to old Turkish belief system exist. In the treatment, hearth which have important function in the cure of diseases, the materials used carry traces of old Turkish belief system.

This study shows the materials preferred and used in the treatment, hearth the relation of these materials with the old Turkish belief system and the examples about the applications.

Keywords: Kutahya, Hearth, Disease, Treatment, Cure Materials.

* Bu makale "Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği İle Ocak Kültü" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr.; Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. munire.baysan@dpu.edu.tr.

Giriş

Kütahya tarihi geçmişi ve kültür kökleri derin olan kadim bir Anadolu şehridir. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen şehir, Ezop'un doğduğu yer olması itibari ile MÖ VI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Son yapılan arkeolojik kazılarda ise şehrin tarihi derinliği 4000 yıl öncesine kadar gidebilmektedir(Yıldız, 1981: 35/Soyer Zeyrek,2015: 6). Şehir, Türk hâkimiyetine girinceye kadar Hitit, Frigya, Lidya Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama krallıkları ile Roma ve Bizans İmparatorluklarının hâkimiyetinde varlık sürmüştür (Altun,1982: 181). 1071 Malazgirt Zaferi ile Kütahya Türkleşmeye başlamış ve Türk egemenliğindeki varlığı günümüze kadar devam etmiştir.

Şehir, derin bir tarihi kökene sahip olduğu kadar geniş bir kültür zenginliğini de bünyesinde barındırmaktadır. Kütahya'da, ocaklar ve ocaklarda yapılan tedaviler de Türklerin Anadolu'ya göç ederken getirdiği değerlerden birisidir. Asırlar boyu silsileler halinde devam eden ocak kültürü günümüze kadar ulaşarak tedaviye dair uygulamını devam ettirmektedir.

Birtakım kurallar dâhilinde işleyişini sürdüren ocaklarda, halk hekimliği görevini üstlenerek tedavi yetisine sahip olan kişi genelde ailenin en büyüğüdür. Ocaklının mensup olduğu aileye ocak, ocaklı aile içerisinde tedavi işlemi yapan kişiye ise ocaklı denilmektedir. Ocak ve ya ocaklı diye eş anlamda kullanılan iki kelime ile anlamlandırılan kişiler, bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücüne sahip, bu işin metotlarını bilen ve sürekli olarak bu iş ile uğraşan kimselerdir (Evren, 1951: 439/Duvarcı, 1990: 35/Boratav, 2013: 129). Ocaklı olabilmek için bu işi bilen aile büyüğünden el almak gerekmektedir. Ocaklının aynı sülaleden gelen ve bu işi devam ettirebilme yetisine sahip olan kişiye icazet vermesi ile el verilmiş olur. Kütahya'da ocaklı olabilmek de genel olarak soya dayalıdır ve “el alma” yöntemi ile varlığını devam ettirir (Akman, 2007: 396/ Öger, 2010: 1232/ Baysan, 2014: 78).

Türkiye'de halk hekimliğinde sağaltma işlemleri ırvasa, parpılama, dinsel yollar ile bitki kökenli, hayvan kökenli ve maden kökenli emler ile yapılmaktadır.(Artun,2010: 204-205) Kütahya'da hastalık sağaltımı ırvasa, parpılama, dinsel, büyüsel, üfürme, karalama, tükürme, sıvazlama, bitkisel, madensel yöntemler ile yapılmaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler tedavinin yöntemini belirlemede etkilidir. Su, bıçak, iğne, ateş, kül, arpa, buğday, çam pürçeği, söğüt dalı, sarımsak, toprak, tuz ve yilancık taşı ocaklarda en çok tercih edilen tedavi malzemeleridir. Kullanılan bu nesnelere ocağın silsileler halinde devam eden tedavi geleneğine bağlı olarak sürdürülmektedir. Kökenine bakıldığında eski Türk inanç sisteminin uzantıları olan kültürleri görmek mümkündür. Yapılan bu çalışmada ocakların tedavilerinde kullandıkları nesnelere, kullanım şekline dair örnekler ile birlikte ele alınacaktır. İlk olarak

tedavilerde sıkça kullanılan ve eski Türk inanç yapısı içerisinde kutsiyet arzeden suyun ocaklarda kullanım amaç ve şekilleri ele alınacaktır.

1. Suyun Kullanımı

Ocaklıların tedavilerinde eksik etmediği temel nesne sudur. Suyun anâsır-ı erbadan biri ve hayat kaynağı olması, her derde deva iyileştirici özelliğinin bulunması onun her kültürde kıymetini ve kutsiyetini arttırmaktadır. Türkler arasında kült olarak kabul edilen suyun bir iyisi olduğu inancı mevcuttur (Eliade,2003: 200/ Türkan,2013: 146/ Kalafat, 2015: 87).

İslamiyet'in kabulünden önce, eski Türk inanç yapısı içerisinde önemli bir yere sahip olan su kültü, içerisine İslâmi unsurlar dâhil edilerek varlığını hastalık sağaltımında da devam ettirmiştir. Halk kültüründe arınma, maddî ve manevî kirlerden kurtulma, temizlenme, hayat kaynağı olma gibi mukaddes anlamlar yüklenen su, halk hekimliğinde ve ocaklarda birçok hastalığın tedavi edilmesinde kullanılmaktadır (Başer, 1988: 49).

Su ocaklarda, tedavi öncesinde, esnasında ve sonrasında kullanılabilir. Ocaklıların neredeyse tamamı tedavi sonunda kendi evlerinin suyundan hastaya bir bardak ikram etmektedirler. Bu uygulama, ocaklı evinin birçok nesnesi gibi suyunun da tedavi edici özelliğinin olmasından dolayıdır. Siğil, temre, köstebek, kızıl, kızamık, bezeme, köseleme, kurdeşen gibi cilt hastalıklarının tedavisinde su, kil, kül, toprak gibi unsurlar ile karıştırılarak tedavide kullanılır. Korkuluk, felç, nazar, kırk çarpması gibi psikolojik rahatsızlıklar da ise hastalar kutsiyet yüklenen sular ile yüzlerini ya da vücutlarını yıkarlar. Nazar, kurşun dökme tuz patlatma rahatsızlıklarında ise suya atılan tuz, kurşun, iğne gibi nesnelere hastalığın suda dağıldığına inanılır.

1.1. Suyu Kullanan Ocaklara Örnekler

Kendisinde nazar olduğunu düşünen kişilerin başvurduğu kurşun dökme ocağında, ocaklı bir kabın içine su koyar ve bu suyun içine bir parça kırmızı iplik, bir parça ekmek kabuğu ve üç parça süpürge çöpü atar. Dualar ile erittiği kurşunu hazır ettiği suyun içine döker. Hasta olan kişi neden korkmuşsa ya da kimin nazarı ona değmişse eriyen kurşunda onun resminin çıktığına inanılır. Tedavi sonunda kurşunun döküldüğü sudan gelen hastaya üç yudum içirilir. Ocaklı bu su ile hastaların yüzünü yıkar. Suyun kalanı ağaç dibine ya da bir köpeğin sırtına dökülür (KK.1)

Çıban ocağında, ocaklı yanına bir bardak su koyarak hastayı karşısına oturtur. Dualar okuyarak önce hastaya sonra da bardaktaki suya üfler ve bu suyu hastaya içirir (KK.2).

Romatizma ağrılarının tedavi edildiği yel kesme ocağında kiremit, su ile ıslatılarak bıçak yardımı ile kazınır. Dizlerin ağrıyan yerlerine sürülür. Ocaklı hastaya bir bardak su getirir ve bu suyun yarısını içirir yarısını hastalık eşikten çıkıp gitsin diye kapıdan dışarıya döker (KK. 3).

Herhangi bir sebeple yüreği kabarıp korkan, ürperen, uyuyamayan kişilerin götürüldüğü korkuluk ocağında ocaklı, bir bardağın içine su doldurur “Benim elim değil Fadime Anamızın eli” (Taş, 2002: 71) diyerek hastaya avucu ile bir yudum içirir, bir yudum yüzüne serper. Bu uygulamayı dualar okuyarak üçe tamamlar (KK. 4).

Nazar kaynaklı olduğu düşünülen baş ağrısı ocağında, ocaklı yanına su koyar, karşısına da hastayı oturtur. Dualar okuyarak hem hastaya hem de suya üfledikten sonra hastaya suyun birazını içirir, birazını da evine götürmesi için yanına verir (KK. 5).

Gelişimi zayıf olan ve sürekli ağlayan çocukların tedavi edildiği aydaş ocağında, ocaklı su dolu bir tasın içerisine dua okur. Sonra bu aldığı tasta üç kaşık suyu çocuğa içirir. Kalan suyu geniş bir kabin içindeki suyla karıştırır ve bu su ile çocuğu yıkar (KK. 6).

2. Ateş ve Demirin Kullanımı

Ocakların çeşitli hastalıkların tedavisinde kullandığı bir diğer unsur da ateştir. Ateş yanıcılığı, yakıcılığı, barınma, beslenme ve ısınmaya sağladığı katkılardan dolayı her devirde insanların pek çok ihtiyacını karşılamıştır. Eski Türk inanç sistemi içerisinde de sahip olduğu özelliklerden dolayı kutsal bir varlık olarak görülmüş ve kült olarak kabul edilmiştir. Ateşin gökten inmiş olması Türkler arasında yaygın inanışlardan biridir. Ateş, Tanrı Bay Ülgen’in kızları tarafından bulunmuş ve insanların hizmetine sunulmuştur(Ögel, 1993: 55/ Buluç,1979: 328).

Ateşin temizleme, arındırma özelliği ve eski inanç sistemindeki kötü ruhları uzaklaştırma gücü, ocaklıların ateşi kullanma nedenlerindedir.(Roux, 2015: 40) Daha çok ateşpare, mankafa, kızıl yörük, gece yanığı, kulak silmesi gibi hastalıkların tedavisinde ateşten faydalanılmaktadır. Hastalıklı bölgeye ateşte kızdırılan tava, eğişiran¹ gibi nesnelere yaklaştırılarak, rahatsızlığa sebebiyet veren unsurların korkutulması amaçlanmaktadır.

Tedavide kullanılan bir diğer unsur ise demir ve demirden yapılan nesnelere. Eski Türk inanç sistemi içerisinde Tanrı tarafından gökten indirildiğine inanılan demir, ruhu olduğu kabul edilen kutsal maddelerdendir. Demirin bir güç sembolü olması sıfatı ile kötü ruhları kovduğuna; hastalıklardan, ölüm, büyü ve doğal afetlerden koruduğuna inanılmaktadır (Öztelli, 1974: 413/ Yardımcı, 2011: 1/ Kılış, 2012: 305/ Türkmen, 2014: 7/ Baysan, 2016: 127).

Hastalık sağaltımı esnasında da “balta, bıçak, bozuk para, çivi, eğsiran, iğne, tava” gibi nesnelere faydalanılır. Dalak kesme ocaklarında hastalık balta ile korkutulurken, siğil, temre, bezeme gibi cilt hastalıklarında hastalık iğne ya da çivi yardımı ile daire içine alınarak o bölgeye hapsedilir. Bozuk para, hastalığın tedavisinde hastanın el yeğniligi adı altında ocağa bıraktığı bir karşılıktır. Eğer ocaklı bu parayı almazsa hastalığın ona geçeceğine inanılır. Bozuk para, hastalığın ocaklıya naklini engelleyen unsurdur.

¹-Eğsiran: Kazan ya da teknedeki hamuru kazımaya ve kesmeye yarayan bir çeşit araç (TDK,2009: 1687)

Mankafa, örtleme, ateşpare, sığaca gibi yüz bölgesinde görülen kızarıklık ve şişlik ile kendini gösteren cilt hastalıklarında hastalıklı bölge, kızgın eğsiran ya da kızdırılmış kömür tavası ile dağlanmaya çalışılır. Buradaki maksat demirin gücü ve ateşin temizleme özelliği ile hastalıktan arınmaya çalışmaktır.

2.1. Ateş ve Demiri Kullanan Ocaklara Örnekler

Ateşpare ocağında, ocaklı hastayı önüne oturtur. Küçük bir ocakta kızdırdığı hamur eğsiranını ateşte ısıtarak hastanın rahatsız olan bölgesine tutar. Bu uygulamayı dua ile üçe tamamlar (KK. 7, 8).

Baş ağrısından muzdarip olanların başvurduğu baş ağrısı ocağında hasta kibleye dönük olarak oturtulur. Önüne bir bardak su ile bıçak bırakılır. Ocaklı hastanın karşısına oturarak hastanın baş kısmından kollarına doğru dua okuyarak üç kez sıvazlar. Tedavide demirin ve suyun iyileştirici gücünden faydalanılır (KK. 9, 10).

Bir başka baş ağrısı ocağında tandır tavasını sobada kızdıran ocaklı, başın ağrıyan yeri neresi ise o bölgeye dua ile tavayı tutar (KK. 11).

Baş ve diş ağrısı çekenlerin tedavi edildiği ocakta, ocaklı kâğıdı kare şeklinde keser ve dokuz bölüme ayırır. Her bir bölüme sırasıyla Arapça “Be, Tı, Dal, Zel, He, Ayn, Vay, Mim, Ha ”harflerini yazar. Başı ya da dişi ağrıyan hastadan, ağrıyan yerine sağ elini koymasını ister. Ocaklı ilk harf olan ‘be’ yi yazılı kâğıdı dua okuyarak çiviye takar. Hastanın ağrısı geçene kadar sırası ile harfler çivilenir (KK. 12, 13).

3. Külün Kullanımı

Eski Türk inanç sistemi içerisinde insanı kötülüklerden koruyan ateşin yanması ile ortaya çıkan kül, İslamiyet’in kabulünden sonra dini bir boyut kazanmıştır. Kültürümüzde, kadınların manevi yardımcısı olduğuna inanılan ve olumlu sonuçlanmasını istenilen her işe adıyla başlanılan Fadime Ana’nın kül ile yemek pişirdiğine inanılması külün, “Fadime Ana uğraşı” olarak kabul edilmesine ve hastalık sağaltımında da kullanılmasını sağlamıştır. Eski Tür

inanç sisteminde var olan ocak kültürü, İslami anlayış içerisinde de manevi bir boyut kazanmıştır. Bu inanç ile kül ulu orta yerlere atılmamış ve üzerine basılması istenmemiştir. Hastalıkların tedavilerinde de ocaklı kendi soba külünü kullanarak sağaltma yapar (Üçer 1975: 151/ Tanyu 1982: 484/ Kumartaşlıoğlu 2015: 106/ Baysan,2016: 128).

3.1. Külü Kullanan Ocaklara Örnekler

Bezeme ocağında “Benim elim değil Fadime Anamızın eli” diyerek tedavisine başlayan ocaklı bir kabın içine önce su koyar sonra da kendi soba külünden ilave eder. Külü parmağı ile karıştırır. Dua okuyarak hastaya üç yudum içirir. Kalan karışımı bezemelerin olduğu bölgeye sürer (KK. 14).

Bezeme hastalığının tedavi edildiği farklı bir ocakta ise ocaklı, evinden aldığı külü dualar okuyarak ıslatır. “Benim elim değil Fadime Anamın eli” diyerek gelen kişinin bezemelerinin yoğun olduğu bölgesine büyük bir özenle, gelin yazar gibi sürer (KK. 15, 16).

Genelde çocuklarda görülen kabakulağın tedavisinde ocaklı, sobadan aldığı külü kabakulak çıkartan hastanın kulağının arkasına üç defa daire çizerek sürer. Bu uygulama esnasında bir taraftan da gerekli duaları okur (KK. 16).

4. Bitkilerin Kullanımı

Çam pürçeği, iğde-söğüt dalı, soğan, sarımsak, arpa ve buğday tanesi tedavide en sık kullanılan bitki türleridir. Bu bitkiler daha çok siğil, temre ve ben gibi cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılırlar. Tedavide bitkilerin kullanılmasının nedeninin altında ise gene eski Türk inanç sistemine dayalı ağaç kültürü yatmaktadır. Bu inanç sistemi içerisinde ağaçlar da önemli bir yere sahiptir. Hayat, meşe, kayın, çam gibi ağaçların meyvesiz, yaz kış yaprağını dökmeyen, tek ağaçlar Tanrı ile irtibat kurma, cennete ulaşma, şifa dilek gibi mevzularda aracı rolünü üstlenmiştir (Ergun,2004: 17). Soğan ve sarımsak gibi kokulu nesnelere kullanılmakta amaç ise hastalığa sebep olan kötü unsurları rahatsız ederek o bölgeden uzaklaştırmaktır.

4.1. Bitkileri Kullanan Ocaklara Örnekler

Vücudun farklı pek çok bölgesinde görülebilen siğillerin tedavi edildiği siğil ocağında, hastadan tedavisinde kullanılacak çam pürçeklerini kendisinin getirmesi söylenir. Getirilen çam pürçeklerinin her birine dua okuyup üfleyen ocaklı bunları hastanın siğillerinin üzerine sürer. Tedavi sonunda yüksek bir yerde kurutulması için hastanın pürçeklerini eline verir. Pürçekler kurudukça siğillerin de aynı şekilde kuruyup döküleceğine inanılır (KK. 17, 18, 19, 20, 21).

Çam pürçeği ile tedavi yapan farklı bir siğil ocağında ocaklı, hastadan vücudundaki siğil sayısı kadar çam pürçeği getirmesini ister. Her siğile dua okur ve bir pürçek sürer (KK. 22, 23, 24).

Hastalar bu siğil ocağına söğüt dalı ile birlikte giderler. Ocaklı “Benim elim değil Peygamber Efendimizin eli, Fatma anamızın, Ayşe anamızın eli” diyerek söğüt dalını siğillerinin üzerine dua ile sürer (KK. 25,26).

Tedavide sıkça kullanılan bitki türlerinden biri de arpa tanesidir. Bu ocakta, yirmi yedi arpa dokuza bölünerek üçerli grup yapılır. Temreli olan yerler arpa ile daire içine alınır ve içine artı işareti konulur. Ocaklı uygulama esnasında dualar okur. Tedavi sonunda ocaklı hastanın eline tükürür ve kıbleye dönük bir şekilde bir bardak su içirir (KK. 27, 28).

Arpayı tedavisinde kullanan bir diğer ocakta ise ocaklı, siğillerin yoğun olduğu bölgeyi dualar okuyarak arpa ile daire içine alır (KK. 29, 30, 31).

Temre tedavisinde kullanılan bitkilerden biri de soğandır. Ocaklı çiğ soğanı alır ikiye böler ve tuza batırır. Daha sonra dualar okuyarak tuzlu soğanı temrelerin üzerine sürer (KK. 32).

Sarımsak da soğan gibi tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Ocaklı, dualar okuyarak iğneyi sarımsağı batırır ve siğillerin yoğun olduğu bölgeye sürer (KK. 33).

Sarılık ocağında da tedavi için sarımsaktan faydalanılmaktadır. Ocaklı dualar okuyarak jilet ile hafif bir şekilde hastanın alnını kesip kanatır. Kanayan yere sarımsağı ezip bastırır (KK. 34,35).

Ben tedavisinin yapıldığı ocakta ise, hastadan benlerini sayıp gelmesi istenir. Ocaklı, benlerin sayısı kadar buğday tanesine dua okur ve hastadan okunan buğdayları toprağa gömmesini ister (KK. 36).

5. Toprağın Kullanımı

Ocaklı evinin ateşi, külü, karası, suyu gibi toprağı da hastalık tedavisinde kullanılmaktadır. Ocaklı kendi evinin bahçesinden, duvarından ya da kapı eşiğinden aldığı toprağı, kendi ocağının tedavi usulünce kullanır. Toprak daha çok köstebek, çıban, temre gibi ciltte görülen hastalıkların tedavisinde kullanılır.

5.1. Toprağı Kullanan Ocaklara Örnekler

Kırmızı toprak baş kili ve soba külü karıştırılıp dualar eşliğinde bezemeli yerlere sürülür (KK. 37).

Çıban ocağında toprak, su ile ıslatılarak krem kıvamına getirilir. Ocaklı bu karışımdan çıbanın olduğu bölgeye sürer ve kalanını da evde sürmesi için gelen hastaya verir. Gidilen ocağın tutması ise çıbanlar hemen iyileşir yok eğer başka ocağın tutması ise çıbanlar iyileşmediği gibi daha da yayılır (KK. 38, 39).

Şekil itibarı ile köstebek toprağına benzeyen, çene ve boyun bölgesinde görülen şişliklere halk arasında köstebek hastalığı denilmektedir. Tedavi edilirken de köstebek toprağı kullanılmaktadır. Ocaklı köstebeğin kaldırdığı yerden aldığı toprağı, üçe bölüp ıslatır. Bölmekteki maksat uygulamanın üçe tamamlanmasıdır. Ocaklı eline bir bıçak alır ve hasta kendisine: “Ne kesiyorsun”, diye sorar. Ocaklı da “köstebek” der. Bu soru cevap işlemi de gene üçe tamamlandıktan sonra ocaklı bıçağı yukarı kaldırıp yere atar. Köstebek yuvasından alınan toprak hastaya verilir ve hastadan onu kurutması istenir. Kuruyan toprak ile birlikte şişliklerinde geçip gideceğine inanılır (KK. 40, 41).

6. Tuzun Kullanımı

Tedavide kullanılan malzemelerden bir diğeri de tuzdur. Tuz daha çok siğil, kurdeşen ve nazar ocaklarında kullanılır. Kendisinde nazar olduğuna inanılan kişilerin tedavisinde patlatılarak “kötü gözün” gitmesi amaçlanır. Tuz ateşe atılarak onun yok edici ve temizleyici gücüyle birleşir. Tuzun patlama ve etrafa dağılma oranı ne kadar kuvvetli ise nazarın da aynı oranda hastayı terk edip gideceğine inanılır. Patlayan tuz nazar eden kişinin gözünü temsil etmektedir. Tuz nazar dışında farklı hastalıkların tedavisinde hastalığı göçürme amacıyla da kullanılmaktadır (Acıpayamlı 1962: 25/ Kumartaşlıoğlu 2012: 272/ Baysan, 2016: 103).

6.1. Tuzu Kullanan Ocaklara Örnekler

Kurdeşen hastalığının tedavi edildiği ulama ocağında, ocaklı evinde yaptığı yoğurdu tuz ile karıştırarak kurdeşen olan yerlere dua ile sürer (KK. 42,43).

Siğil tedavisinin yapıldığı ocakta iri kaya tuzu tercih edilir. Ocaklı, siğillerin üzerine tuzu üç kez dua okuyarak dokundurup çektikten sonra etrafını tuz ile çevreler (KK. 44).

Nazarı dağıtmak için gidilen tuz patlatma ocağında, hasta bir örtünün altına oturtulur. Tuz, süpürge tavası içinde ateşte kızdırılır. Hastanın başının üstüne bir kap içinde su tutulur ve bu suya kızdırılan tuz dökülür. Tuz döküldüğünde patlayarak dağılır. Onun patlaması ile hastanın üzerindeki nazarın çıktığına inanılır. Tuz ne kadar çok dağılırsa nazar da aynı oranda dağılıp gider(KK. 45).

Siğil ocağında yapılan tedavide ocaklı, evinde Mehmet olan yedi kapıdan tuz toplar ve bu tuzları birbirine karıştırır. Hastanın siğilli bölgesini parmağı ile üç kez daire içine alarak dua

okur ve okuduğu duaları tuza da üfler. Uygulama sonunda tedavide kullanılan tuz, sulak ve ayak değmedik bir bölgeye dökülür. Tuz eridikçe siğillerin kaybolup gideceğine inanılır (KK. 46).

Bir başka siğil ocağında ise kaya tuzundan üç iri tane seçilir. Ocaklı her bir taneye üç kez dua okur ve siğillerin etrafını çizerek daire içine alır (KK. 47).

7. Taşın Kullanımı

Eski Türk dininde, yada (yahut cada, yat) denilen sihirli bir taşın Tanrı tarafından Türklerin atasına armağan edildiği inancı yaygındır. Bu taş sayesinde yağmur, kar, dolu, fırtına çıkarılabilmektedir. Bu taş büyük komutanların ve kamların elinde bulunmaktadır. Taşın, sahibini gelebilecek kötülüklerden koruduğuna dair inanç mevcuttur. (Radloff, 2012: 350/Öztürk 2016: 1215) Tedavide kullanılan taşlar, İslamiyet öncesi benimsenmiş taş ile ilgili inançlar sistemine ait olan taş kültürünün, İslami unsurlar ile zenginleştirilerek günümüzde var olan uzantıdır. (Tanyu, 1968: 34)

Sarılık ve çıban hastalığının tedavisinde küçük çakmak taşından faydalanan ocaklılar hastalığı bu taşlara naklederler. Halk arasında yılancık olarak adlandırılan ve dizlerde ağrı olarak görülen bu hastalığın tedavisinde ise Mekke'den getirdikleri ve canlı olduklarını söyledikleri yılancık taşını kullanırlar.

7.1. Taşı Kullanan Ocaklara Örnekler

Sarılık hastalığının tedavisinde çakmak taşı kullanılmaktadır. Hastanın kulak kepçesinin arkası taş ile çizilerek kanatılır. Sağ kulaktan alınan kan ile sol göz; sol kulaktan alınan kan ile sağ göz dua ile daire içine alınır (KK. 48).

Farklı bir sarılık ocağında yapılan uygulamada ise ocaklı, sarı bir taşı su dolu bir kabın içerisine dualar okuyarak atar. Taş burada bir gün kalır. Ocaklı bu suyu bir bardağa koyup, hastaya dua ile içirir (KK. 49,50).

Romatizma ağrılarının tedavi edildiği yılancık ocağında tedaviler Mekke'den getirilen yılancık taşları ile yapılmaktadır. Canlı olduğu söylenen bu taşlar ocaklı tarafından ağrının olduğu bölgeye dua ile yapıştırılır. Ocaklının tükürüğü yardımı ile yapışan taşlar ağrıları çeker ve kendiliğinden düşene kadar bekletilir (KK. 51,52,53,54,55,56).

Başka bir yılancık ocağında ise tedaviye tekerleme ile başlanır. Ocaklı:

“Niyet ettim niyet eyledim Allah rızası için

Ayşe Fatma Anamızın eli

Merkez Efendinin izni ile

Ayşe kızı Emine kuluna girmiş nazardan ise
 Akkurt ilinden ise, kızılıcak yelinden ise,
 Yılcık ilinden ise korku ile girmiş ise
 Bilip bilmediğim her ne sebeple olmuş ise
 Bismillahi şafi, bismillahi şafi,

Bismillahi kafi, bismillahi ellezi.” dedikten sonra yılcık taşlarını dua ile hastanın ağırlı bölgesine yapıştırır. Ocaklı taşlar düşene kadar bekler ve hastanın ağırlı bölgelerini tedavi sonunda sıvazlar (KK. 57).

Sonuç

İslamiyet öncesi inanç yapısında, toplum içerisinde farklı pek çok vazifeyi üstlenmiş şamanların görevlerinden biri olan hastalık sağaltımı, İslamiyet’in kabulünden sonra ocaklıların uygulamaları ile devam etmiş ve günümüz toplumlarına kadar ulaşmıştır. İncelediğimiz Kütahya bölgesinde “ocaklı, tutmacı, tutucu, efsunlu, çizici” gibi farklı pek çok isimle anılan hastalık sağaltıcıları, İslamiyet sonrasında şamanların hastalık sağaltıcısı olarak vazifesine devam eden ocaklıya dönüşmesidir.

Şaman olabilmenin kaidelerinden olan kam olabilmek için, belli başlı bir kamın neslinden gelme şartı ile ocaklıların aynı soydan olan kişilere el vermesi benzerlik göstermektedir. Ocakların aynı sülaleden biri tarafından sürdürülebilme geleneği, eski Türk inanç sistemi içinde yer alan Şamanlık, ateş ve ocak kültürüyle de bağlantılıdır (İnan 1995: 76 / Öger 2010: 1240).

Ocaklıların sihirselle ve büyüsel yöntemleri hastalık tedavisinde sıkça kullanmaları şamanların vücuda yerleşen kötü unsurları çıkartmak için kullandıkları yöntemler ile benzerlik göstermektedir. Ocaklıların, tedavi başında, sonunda ya da ortasında tekerlemeler söylemeleri ise şamanların tedaviler esnasında büyü türküler söylemelerini anımsatmaktadır (Öger, 2010: 1241/ Baysan 2016: 113).

Kullanılan eşyaların çeşidine ve kullanım şekline bakıldığında eski inanç yapısında mevcut olan “su, ocak, ateş, demir, ağaç” kültüne dair unsurları görmek mümkündür.

Bıçağın Kur’an-ı Kerim ile yan yana duvara asılması, çocukları korusun diye yastık altlarına dua ile birlikte bıçağın konulması, türbede bile demir parçası ile nazar tedavisinin yapılması demirin koruyucu gücünün Kütahya Ocaklarındaki uzantılarını göstermektedir.

Hastalığın ateş ile korkutulmaya çalışılması, hastalıklı bölgeye ocaklı evinin külünden sürülmesi, ateş ve ocak kültürünün varlığının gizli emareleridir. Ocaklıların tedavilerinde suyu kullanmaları, kullanmasalar da tedaviden sonra hastalara ocaklı evinden ve ocaklı elinden su içirmeleri ya da gelemeyen hastalara su göndermeleri; suyun temizleyici ve arındırıcı özelliğinin devam ettiğinin ve su kültürünün izlerinin göstergesidir. Yaprağını yaz kış dökmeyen ve meyve vermeyen çam ağacı pürçeklerinin cilt hastalıklarının tedavisinde hastalardan özellikle getirmeleri istenmesi İslamiyet öncesi inanç sistemine ait olan ağaç kültürünün ocaklarda tedavi unsuru olarak varlığını sürdürmesidir.

Anadolu'nun pek çok şehrinde olduğu gibi Kütahya'da da var olan ocaklar, İslamiyet öncesi döneme ait Eski Türk inanç yapısına dair pek çok unsuru halen içerisinde barındırmaktadır. Ocaklıların tedavide tercih ettikleri eşyalar da bu inanç yapısına dair uzantıların yansımalarıdır.

Kaynaklar

- AKMAN, E. (2007). Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu'daki Ocaklar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:15, No:1.
- ALTUN, A. (1981). *Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi*. İstanbul: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan.
- BAŞAR, Z. (1982). *Şifalarına İnanılan Kutsal Sular*. Ankara: Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BAYSAN, M. (2016). *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği İle Ocak Kültü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi .Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BORATAV, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- BULUÇ, S. (1979). *Şaman*, İstanbul :İslam Ansiklopedisi. Cilt XI.Milli Eğitim Basımevi, 310-335
- DUVARCI, A. (1990). Halk Hekimliğinde Ocaklar. *Mili Folklor Dergisi*, Eylül 7.
- ELİADE, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ERGUN, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- EVREN, A. (1951). Konya'da Ocaklar, Irvasalar, Tekkeler, Türbeler. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 2, 28: 439-440.
- İNAN, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara :Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KALAFAT, Y. (2015). *Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su*, Ankara : Türk Halk Bilimi Araştırma Strateji Kültür Merkezi Dizisi XXXIII.
- KILIŞ, S. (2012). Çocuk Sahibi Olmak İçin Dinsel Sihirsel Bir Uygulama: İrk Atma Ocağı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 63, 297-310.
- KUMARTAŞLIOĞLU, S. (2015). Fatma Ana Üzerine Anlatılar Efsaneler, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi C.3 ,6, 106-115*.

- KUMARTAŞLIOĞLU, S. (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- ÖGEL, B. (1993). *Türk Mitolojisi*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi. C. I
- ÖGER, Â. (2010). Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, *Turkish Studies*, 5, 1231-1246
- ÖZTELLİ, C. (1974). *Anadolu'da Şamanlığın İzleri*. Ankara: I. Uluslararası Türk Folklor Semineri, Başbakanlık Basımevi.
- ÖZTÜRK, Ö. (2016). *Dünya Mitolojisi*. Ankara: Nika Yayınevi.
- RADLOFF, W. (2012). *Türklük ve Şamanlık*. İstanbul : Örgün Yayınevi.
- ROUX, J. P. (2015). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- SOYER ZEYREK, Ö. (2015). *XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TANYU, H. (1968). *Türklerde Taş İle İlgili İnançlar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXI
- TANYU, H. (1982). Fatma Anamız ve El İle İlgili Araştırmalar, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- TAŞ, H. (2002). *Bursa Folkloru*, Bursa: Gaye Kitabevi.
- TÜRKAN, K. (2012). Türk Dünyası Masallarında Su Kültü. *Milli Folklor Dergisi*, S.93
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü(2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, III E-F
- TÜRKMEN, F. (2014). Geleneklerde ve İnançlarda Demir. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV/1, s.1-8.
- ÜÇER, M. (1975). *Anadolu Folklorunda “Fadime Ana”*. Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 147-156.
- YARDIMCI, M. (2011). Yer Su Kültünün Geleneksel Kültürümüz Üzerine Yeri ve Şiirimiz Üzerine Yansıması, *VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*.
- YILDIZ, H. D. (1981). *Kütahya Tarihçesi*. İstanbul: Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan.

Kaynak Kişi Bilgileri

KK. NO	İSİMLERİN İLK HARFLERİ	CİNSİYETİ	YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	İKAMETGÂH ADRESİ
K.K. 1	A.C.	Kadın	70	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K. 2	H.A.	Kadın	54	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 3	H.A.	Kadın	72	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Aslanapa / Terziler
K.K. 4	K.Y.	Kadın	50	İlkokul	Ev Hanımı	Altıntaş
K.K. 5	H.A.	Kadın	73	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Şaphane
K.K. 6	F. K.	Kadın	48	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya

K.K. 7	S. Z.	Erkek	70	İlkokul	Çiftçi	Altıntaş Erenköy /
K.K. 8	A.Ö.	Kadın	94	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Altıntaş Gecek /
K.K. 9	K.Ç.	Erkek	84	İlkokul	Emekli	Kütahya Fındık /
K.K. 10	H.Ç.	Kadın	80	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya Fındık /
K.K. 11	N.A.	Kadın	84	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Aslanapa Terziler /
K.K. 12	H.Ö.	Kadın	78	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 13	A.P.	Erkek	55	İlkokul	Emekli	Gediz
K.K. 14	S.E.	Kadın	64	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 15	E.A.	Kadın	51	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 16	N.D.	Kadın	80	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Aslanapa Adaköy /
K.K. 17	M.A.	Erkek	60	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K. 18	K.Ö.	Kadın	80	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Şaphane Uğurlugüme /
K.K. 19	H.K.	Kadın	60	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Eski Gediz
K.K. 20	A.Ö.	Kadın	84	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Gediz Yeşilçay /
K.K. 21	Z.A.	Kadın	69	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Pazarlar
K.K. 22	T.O.	Erkek	55	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K. 23	N.E.	Kadın	60	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Gediz Akçalın /
K.K. 24	A.G.	Kadın	72	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Domaniç Muhacir Köyü /
K.K. 25	H.C.	Kadın	80	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Şaphane
K.K. 26	İ.O.	Kadın	60	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Pazarlar
K.K. 27	E.Ç.	Kadın	38	İlkokul	Ev Hanımı	Aslanapa Çukurca /
K.K. 28	G.B.	Kadın	62	Lise	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 29	S.S.	Kadın	54	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 30	Ş.G.	Kadın	75	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Simav Yemişler /
K.K. 31	S.Ö.	Kadın	83	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Domaniç Çiftlik köy /
K.K. 32	H.A.	Kadın	66	İlkokul	Emekli	Gediz Yeşilova /
K.K. 33	E. A.	Kadın	51	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya

K.K. 34	H.Ç.	Kadın	80	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya / Fındık
K.K. 35	H.K.	Kadın	66	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya / Tepeköy
K.K. 36	C.Y.	Erkek	62	İlkokul	Emekli	Kütahya / Sobran
K.K. 37	S.G.	Kadın	41	İlkokul	Ev Hanımı	Emet / Samrık
K.K. 38	H.P.	Kadın	70	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya / Okçu
K.K. 39	İ.O.	Erkek	73	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K. 40	İ.O.	Kadın	63	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 41	H.P.	Kadın	91	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 42	N.M.	Kadın	74	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya / Erenler
K.K. 43	H.A.	Kadın	73	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Şaphane
K.K. 44	H.Ö.	Kadın	80	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 45	H.P.	Kadın	70	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya / Okçu
K.K. 46	İ.O.	Erkek	73	İlkokul	Emekli	Kütahya
K.K. 47	H.A.	Kadın	88	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 48	Z.K.	Kadın	52	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 49	N.Ö.	Kadın	49	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya / Akoluk
K.K. 50	H.C.	Kadın	55	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya / Çukurca
K.K. 51	İ.O.	Kadın	60	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K. 52	E.S.	Kadın	65	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Şaphane / Gaipiler
K.K. 53	F.İ.	Kadın	80	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Simav / İmranlar
K.K. 54	A.D.	Kadın	62	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Simav / Kınık
K.K. 55	E.K.	Kadın	57	İlkokul	Ev Hanımı	Domaniç / Çarşamba
K.K. 56	F.A.	Kadın	74	İlkokul	Ev Hanımı	Çavdarhisar / Efendi Köprüsü

Ekler

1- Yılcık Ocağında Yılcık Taşı ile Tedavi

2- Tuz Patlatma Ocağında Nazar Tedavisi

3- Kabakulak Ocağında Kullanılan Domuz Dişi

4- Örtleme Tedavisinde kullanılan kendir, bıçak ve kiremit

5-Azizdede Türbesinde Demir ile Nazar Tedavisi

6- İncili Tutma Ocağında İnci ile Hastalık Tedavisi

7-Kül ile Korkuluk Çıkartıldıktan Sonra Hastaya Ocaklı Elinden Su içirilmesi

8- İğne ile Temre Tedavisi

9-İğne Atılan Su ile Nazar Tedavisi

10- Kurşun Dökme Ocağı

11- Bıçak ile Yel Kesme Tedavisi